

YOSHLAR TARBIYASIDA XALQ PEDAGOGIKASI HAMDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNING USTUVORLIGI

Nishanova Aziza Mirzahmadovna

Turan International University

Muxitdinova Guliruxsor

Turan International Universiteti 5-bosqich talabasi

Annotatsiya. Maqolada yosh avlod tarbiyasida xalq pedagogikasining o‘rni, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unligi hamda ularning ustuvorligini ta’minlashning pedagogik mexanizmlari tahlil qilinadi. Og‘zaki ijod, urf-odat, an’ana va allomalarimiz merosining tarbiyaviy imkoniyatlari axborot globallashuvi sharoiti nuqtai nazaridan yoritilgan. Muallif yoshlarda milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy immunitet va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish bo‘yicha xulosa va takliflar beradi.

Kalit so‘zlar: xalq pedagogikasi, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi, ma’naviyat, an’ana, ma’naviy immunitet, o‘zlikni anglash.

Abstract. The article analyzes the role of folk pedagogy in raising young people and the harmony of national and universal values. It substantiates the pedagogical mechanisms that ensure the priority of these values under globalization and offers practical recommendations.

Keywords: folk pedagogy, national values, universal values, youth upbringing, spirituality, tradition.

Аннотация: В статье анализируется роль народной педагогики в воспитании молодого поколения, взаимной гармонии национальных и общечеловеческих ценностей, педагогические механизмы обеспечения их

приоритета. Освещены образовательные возможности устного творчества, обычаев, традиций и наследия наших учёных с точки зрения условий информационной глобализации. Автор делает выводы и предложения по формированию у молодежи национального самосознания, морального иммунитета и социальной ответственности.

Ключевые слова: народная педагогика, национальные ценности, общечеловеческие ценности, воспитание молодежи, духовность, традиция, духовный иммунитет, самосознание.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston jamiyati taraqqiyotining eng muhim omili – yuksak ma'naviyatli, mustaqil fikrlaydigan va vatanparvar yosh avlodni tarbiyalashdir. Axborot almashinuvi tezlashgan, turli g'oyalar va madaniy ta'sirlar cheksiz oqib kelayotgan bir davrda yoshlarning qadriyatlar tizimini to'g'ri shakllantirish har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois tarbiya jarayonida xalqimizning ming yillar davomida sinovdan o'tgan pedagogik tajribasiga, ya'ni xalq pedagogikasiga tayanish, uni zamonaviy ta'lim g'oyalari bilan boyitish muhim vazifalardan biri sanaladi.

Xalq pedagogikasi – xalqning tarbiya haqidagi amaliy bilimlari, tajribalari, urf-odat va marosimlari, og'zaki ijodi, o'yinlari va axloqiy qoidalarida namoyon bo'ladigan, avloddan avlodga o'tib kelayotgan pedagogik meros majmuidir. U rasmiy pedagogika fanidan oldin paydo bo'lgan va inson shaxsining shakllanishida hozirgi kunda ham o'z kuchini yo'qotmagan. Milliy qadriyatlar esa muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti jarayonida yuzaga kelgan, uning o'ziga xosligini ifodalovchi mezonlar bo'lsa, umuminsoniy qadriyatlar barcha xalqlar uchun umumiy bo'lgan tinchlik, adolat, erkinlik, mehr-oqibat, bilimga intilish kabi tamoyillarni o'z ichiga oladi.

Mazkur maqolaning maqsadi – yoshlar tarbiyasida xalq pedagogikasi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va ularni tarbiya amaliyotiga joriy etish yo‘llarini ko‘rsatib berishdan iborat.

Asosiy qism

Xalq pedagogikasining eng muhim xususiyati uning hayot bilan chambarchas bog‘liqligidadir. Bola oilada, mahallada, to‘y-marosimlarda, mehnat jarayonida tarbiyalanadi. Alla, matal, maqol, topishmoq, ertak va dostonlar bolaning nutqini o‘stiribgina qolmay, unda yaxshilik va yomonlikni ajrata bilish, halollik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi fazilatlarni shakllantiradi. Masalan, «Ota ko‘rgan o‘q yo‘nar, ona ko‘rgan to‘n bichar» maqoli tarbiyada shaxsiy namunaning naqadar muhimligini ko‘rsatadi. «Ilm – aql chirog‘i», «Bilim – baxt kaliti» kabi ibratli so‘zlar esa ma‘rifatga intilish xalqimiz ruhiyatining ajralmas qismi ekanini bildiradi.

Sharq mutafakkirlarining asarlari xalq pedagogikasining yozma manbalari sifatida alohida o‘rin tutadi. Yusuf Xos Hojibning «Qutadg‘u bilig» asarida adolat, aql, qanoat va to‘g‘rilik insonning kamolot mezonlari sifatida talqin etiladi. Kaykovusning «Qobusnoma»sida farzand tarbiyasi, kasb-hunar o‘rganish, so‘zga rioya qilish masalalari amaliy maslahatlar shaklida bayon qilingan. Alisher Navoiy asarlarida esa insonparvarlik, do‘stlik, sadoqat va el-yurt manfaatini o‘z manfaatidan ustun qo‘yish g‘oyalari markaziy o‘rin egallaydi. Abdulla Avloniyning «Turkiy Guliston yoxud axloq» asarida tarbiya masalasini xalq va millat uchun hayot-mamot, najot yoki halokat masalasi darajasida ko‘tarilgan fikr tarbiyaning millat taqdiridagi hal qiluvchi ahamiyatini yorqin ifodalaydi. Bu qarashlar bugungi pedagogik jarayon uchun ham boy nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘zaro zid emas, aksincha, bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalardir. O‘zbek xalqining mehmondo‘stligi, oqibati, tinchliksevarligi, kattalarni hurmat qilishi va mehnatsevarligi bir vaqtning o‘zida

umuminsoniy qadriyatlarning milliy zaminda namoyon bo'lishidir. Inson o'z millatining tarixi, tili va madaniyatini chuqur anglagandagina boshqa xalqlarning qadriyatlarini hurmat qilishga, ular bilan hamkorlik qilishga qodir bo'ladi. Shuning uchun tarbiyada «milliylik»ni «umuminsoniylik»dan ajratib qo'yish yoki ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'yish noto'g'ri yondashuvdir. Aksincha, milliy qadriyatlar shaxsni ildizlariga bog'lasa, umuminsoniy qadriyatlar uni dunyo bilan uyg'unlashtiradi.

Nima uchun aynan bugun bu qadriyatlarning ustuvorligini ta'minlash zarur? Birinchidan, globallashuv sharoitida internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyat yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu ta'sirning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, yot g'oyalar, iste'molchilik psixologiyasi, individualizmning haddan oshishi va ma'naviy bo'shliq kabi xavflar ham mavjud. Ikkinchidan, oilaviy tarbiyada vaqt yetishmasligi, ota-onalarning bandligi sababli bolalar bilan ma'naviy muloqotning kamayishi kuzatilmoqda. Uchinchidan, an'anaviy tarbiya usullari ko'pincha zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilmayotgani sababli yoshlar ularni «eskirgan» deb qabul qilishi mumkin. Bu holat yoshlarda ma'naviy immunitetni shakllantirish, ya'ni salbiy ta'sirlarga qarshi ichki tayanchni yaratish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mamlakatimizda bu yo'nalishda izchil huquqiy asoslar yaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, «Ta'lim to'g'risida»gi va «Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida»gi qonunlar, shuningdek, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlar tarbiya jarayonida oila, mahalla, ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlarining hamkorligini nazarda tutadi.

Xalq pedagogikasi va qadriyatlarning ustuvorligini amalda ta'minlash uchun quyidagi pedagogik yo'nalishlarni belgilash mumkin. Birinchisi – oila tarbiyasini

mustahkamlash: bolada birinchi axloqiy ko'nikmalar aynan oilada shakllanadi, shuning uchun ota-onaning shaxsiy namunasi, bobo-buvilarning ibratli hikoyalari va oilaviy an'analar tarbiyaning asosiy vositasi bo'lib qolishi lozim. Ikkinchisi – mahalla institutining tarbiyaviy imkoniyatlaridan foydalanish: hasharlar, ko'pchilik bo'lib o'tkaziladigan marosimlar, yoshlar va oqsoqollar o'rtasidagi uchrashuvlar ijtimoiy mas'uliyat hissini uyg'otadi. Uchinchisi – ta'lim mazmunini boyitish: adabiyot, tarix, tarbiya darslarida og'zaki ijod namunalari, allomalar merosi va milliy o'yinlarni interfaol usullar, loyiha ishlari, raqamli resurslar orqali o'rgatish yoshlarning qiziqishini oshiradi. To'rtinchisi – axborot tarbiyasi: yoshlarga axborotni tanqidiy baholash, ishonchli manbani ajrata bilish va ijtimoiy tarmoqlarda madaniy muloqot qilish ko'nikmalarini berish zamonaviy ma'naviy himoya vositasidir.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, qadriyatlarni faqat nasihat yoki majburlash orqali singdirib bo'lmaydi. Xalq pedagogikasining kuchi shundaki, u tarbiyani o'yin, ertak, marosim va birgalikdagi mehnat orqali tabiiy, bosimsiz tarzda amalga oshiradi. Zamonaviy ustoz ham o'z faoliyatida shu tamoyilga tayanib, o'quvchini tarbiya obyekti sifatida emas, faol sub'ekt sifatida ko'rishi, uning fikrini tinglashi va o'z xulq-atvori bilan namuna bo'lishi kerak. Tarbiya samaradorligi so'z bilan amal birligiga bog'liqligi xalqimizning «Gapga emas, ishga qara» degan hikmatida ham o'z ifodasini topgan.

Xulosa

Yuqoridagilarga tayanib xulosa qilish mumkinki, xalq pedagogikasi milliy tarbiyaning tarixiy zamini, umuminsoniy qadriyatlar esa uning zamonaviy yo'nalishini belgilovchi omildir. Yoshlar tarbiyasida ularning ustuvorligini ta'minlash uchun oila, mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligini kuchaytirish, xalq og'zaki ijodi va allomalar merosini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, yoshlarda axborot madaniyati va ma'naviy immunitetni

rivojlantirish zarur. Shunday yondashuv orqali o‘z ildizlarini bilgan, dunyo bilan hamnafas qadam tashlay oladigan, vatanparvar va yuksak axloqli shaxsni voyaga yetkazish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
3. O‘zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr, O‘RQ-406-son.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
5. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. – Toshkent: Yulduzcha, 1990.
6. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
7. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. Mukammal asarlar to‘plami. – Toshkent: Fan.
8. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma’naviyat, 1992.
9. Hoshimov K., Ochil S. O‘zbek pedagogikasi antologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995.